

ГЛАСНИК ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА САНУ LXIII (2)

BULLETIN OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA LXIII (2)

UDC 39(05)

ISSN 0350-0861

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

BULLETIN
OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY
LXIII
No. 2

Editor in chief:
Dragana Radojčić

Editor of the Topic:
Aleksandar Krel

International editorial board:

Radost Ivanova, Elephterios Alexakis, Jana Pospíšilová, Karl Kaser, Gabriela Kiliánova
Milica Bakić-Hayden, Ingrid Slavec-Gradišnik, Marina Martynova, Fernando Diego Del
Vecchio, Kjell Magnusson, Tatiana Podolinska, Peter Finke, Ana Dragojlović

Editorial board:

Gojko Subotić, Sofija Miloradović, Jelena Čvorović, Srđan Radović,
Aleksandra Pavićević, Lada Stevanović, Ildiko Erdei, Jelena Jovanović

The reviewers:

Vojislav Stanovčić, Aleksandar Krel, Sanja Zlatanović, Mladena Prelić, Goran Pavel
Šantek, Miroslava Lukić Krstanović, Mirko Blagojević, Bojan Žikić, Ivan Kovačević,
Miloš Milenković, Ivica Todorović, Biljana Vučetić, Mirko Sajlović, Ljiljana
Gavrilović, Miroslava Malešević, Petrija Jovičić, Gordana Blagojević, Dragan
Bulatović, Vesna Marjanović

Secretary:
Marija Đokić

Accepted for publication by the reference of academician Vojislav Stanovčić,
at meeting of the Department of Social Sciences SASA November 17. 2015

BELGRADE 2015

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА

LXIII

свеска 2

Главни и одговорни уредник:

Драгана Радојичић

Уредник Темата:

Александар Крел

Међународни уређивачки одбор:

Радост Иванова, Елефтериос Алексакис, Јана Поспишилова, Карл Касер, Габриела
Килианова, Милица Бакић-Хејден, Ингрид Славец-Градишник, Марина
Мартинова, Фернандо Диего Дел Векио, Шел Магнусон, Татиана Подолинска,
Петер Финке, Ана Драгојловић

Уређивачки одбор:

Гојко Суботић, Софија Милорадовић, Јелена Чворовић, Срђан Радовић,
Александра Павићевић, Лада Стевановић, Илдико Ердеи, Јелена Јовановић

Рецензентски тим:

Војислав Становчић, Александар Крел, Сања Златановић, Младена Прелић, Горан
Павел Шантек, Мирослава Лукић Крстановић, Мирко Благојевић, Бојан Жикић,
Иван Ковачевић, Милош Миленковић, Ивица Тодоровић, Биљана Вучетић,
Мирко Сајловић, Љиљана Гавриловић, Мирослава Малешевић, Петрија Јовичић,
Гордана Благојевић, Драган Булатовић, Весна Марјановић

Секретар уредништва:

Марија Ђокић

Примљено на седници Одељења друштвених наука САНУ одржаној 17. новембра 2015.
године, на основу реферата академика Војислава Становчића

БЕОГРАД 2015.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011–2636–804
eisanu@ei.sanu.ac.rs
www.etno-institut.co.rs

Рецензент:
академик Војислав Становчић

Лектор:
Ивана Башић

Превод:
Јелена Чворовић
аутори текстова

Дизајн корица:
Горан Витановић

Техничка припрема и штампа:
Академска издања, Београд

Тираж:
500 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Часопис Гласник Етнографског института САНУ индексиран је у: DOAJ (Directory of Open Access Journals); SCIndeks (Српски цитатни индекс); Ulrich's Periodicals Directory; ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities).

The Bulletin of Institute of Ethnography SASA is indexed in: DOAJ (Directory of Open Access Journals); SCIndeks (Srpski citatni indeks); Ulrich's Periodicals Directory; ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities).

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

Гласник Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography / главни и одговорни уредник Драгана Радојичић. – Књ. 1, бр 1/2 (1952) – Београд : Етнографски институт САНУ (Кнез Михаилова 36/IV), 1952 – (Београд : Академска издања). – 24 cm

Полугодишње

ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института

COBISS. SR-ID 15882242

Садржај
Summary

Тема броја – Конфликт и помирење на Балкану
Topic of the Issue - Conflict and Reconciliation in the Balkans

Александар Крел, <i>Конфликти и нужност њиховог разрешавања у савременом свету</i>	249
Aleksandar Krel, <i>The Necessity of Conflict Resolving in the Contemporary World</i>	252
Nonka Bogomilova, <i>Religious Configuration of the 'Other' in the Contemporary Balkan Societies (Cultural Mechanisms and Perspectives)</i>	255
Нонка Богомилова, <i>Религијска припадност 'Других' у савременим друштвима Балкана (културни механизми и перспективе)</i>	263
Goran Pavel Šantek, <i>Religioznost i spremnost na pomirenje. Antropološki pogled</i>	265
Goran Pavel Šantek, <i>Religiosity and Readiness for Reconciliation. An Anthropological View</i>	280
Александар Крел, <i>Немци поново у Гакову: сусрети, сарадња и помирење некадашњег и садашњег локалног становништва</i>	283
Aleksandar Krel, <i>The Germans Revisiting Gakovo: Encounters, Cooperation and Reconciliation of the Former and Present Local Populations</i>	301
Јадранка Ђорђевић Црнобрња, <i>Свакодневно одевање Горанки у Београду – између традицијских и савремених културних пракси</i>	303
Jadranka Đorđević Crnobrnja, <i>Everyday Clothing of the Goranci Females in Belgrade – Between Traditional and Modern Cultural Practices</i>	316
Jelena Spasenić, <i>The Significance of Serbia's Recent War-Ridden Past for Young People's Identity Perceptions</i>	317
Јелена Спасенић, <i>Значај недавне српске ратне прошлости на перцепцију идентитета младих људи</i>	336
Piero Pasini, <i>Nation Building and International Solidarity. Some Considerations about Balkans in Italian Republican Thinking in 19th Century</i>	337
Пиеро Пасини, <i>Изградња нације и међународна солидарност. Разматрања о Балкану у италијанским републиканским размислима у 19. веку</i>	347

VARIA

Иван Ђорђевић, <i>Између поноса и срама. Антрополошка анализа наратива о 'Паради поноса' у савременој Србији</i>	351
Ivan Đorđević, <i>Between Pride and Shame. Media Narratives on 'Belgrade Pride Parade' in Contemporary Serbia</i>	367
Гордана Ђерић, <i>Река понорница: о променљивом статусу феномена менталитета и менталног мапирања</i>	369
Gordana Đerić, <i>Sinking River: on Inconstant Status of Mentality and Mental Mapping Phenomena</i>	382
Andrijana Aničić, <i>The Ambivalence of Colonial Discourse: Waiting for the Barbarians in the Gaze of the Other</i>	383
Андријана Аничич, <i>Амбивалентност колонијалног дискурса: чекајући варваре – у очима другог</i>	394
Петрија Јовичић, Ивана Башић, <i>Маске и метаморфозе женске креативности – 'Лутка' Милене Павловић Барили</i>	395
Petrija Jovičić, Ivana Bašić, <i>Masks and Metamorphosis of Female Creativity – 'Doll' by Milena Pavlović Barili</i>	410
Марта М. Вукотић Лазар, <i>Улога архитекте Николе Добровића на имплементацији савремених урбанистичких и архитектонских теорија и поетика у институционално планирање урбаног развоја Београда</i>	411
Marta M. Vukotić Lazar, <i>Part of the Architect Nikola Dobrović in Implementation of the Modern Urban Planning and Architectural Theories and Poetry in Institutional Planning of the Urban Development of Belgrade</i>	430
Весна Пено, <i>Предање и/или традиција у новијој богослужбеној музици Српске цркве</i>	433
Vesna Peno, <i>Tradition and/or Saint Tradition in the Current Liturgical Chanting of the Serbian Church</i>	450
Весна Трифуновић, <i>Предузетници у транзицијској Србији – контекст пословања и друштвено прихваћени тип приватника</i>	451
Vesna Trifunović, <i>Entrepreneurs in Transitional Serbia – the Context of Management and Socially Accepted Type of Private Enterprise</i>	466
Анна А. Плотникова, <i>Никита Ильич Толстой: к 90-летию со дня рождения</i>	467
Ана А. Плотникова, <i>Никита И. Толстой: уз деведесетогодишњицу рођења</i>	478

Научна критика и полемика
Discussion and Polemics

Милош Луковић, <i>To sem čula na vlastní oči... Tradiční vyprávění na nedašovském Závřší.</i>	481
Љиљана Гавриловић, <i>Упутство за истраживање на (не)обичном месту</i>	485
Марина Симић, <i>Култура интимности: османско музичко наслеђе на Балкану</i>	487
Јована Диковић, <i>Архиви безбедносних служби као етнографски терен</i>	491
Весна Трифуновић, <i>Промене антрополошких парадигми у земљама југоисточне Европе – изазови, правци и предлози развоја једне науке</i>	495

Тема броја:

Конфликт и помирење на Балкану

Topic of the Issue:

Conflict and Reconciliation in the Balkans

Александар Крел

Етнографски институт САНУ, Београд

aleksandar.krel@ei.sanu.ac.rs

Конфликти и нужност њиховог разрешавања у савременом свету

Било да је реч о колективним или конфликтима између појединаца, сукоби међу људима јесу њихова зла коб, њихов усуд и њихова мрачна страна. Она их прати на сличан начин као што Каина прати печат којим га Бог обележио због убиства рођеног брата, а позната прича из Старог завета о Каину и Авељу говори нам о основној матрици сваког људског сукоба: о конфликтној ситуацији између две супротстављене стране, насталој због љубоморе (проблема) које нису кадре да превазиђу и која временом прераста у отворени сукоб међу њима и окончава се трагедијом.

Сваки конфликт се, без обзира на то да ли поседује индивидуални или колективни карактер, може се посматрати као борба у којој сукобљене стране настоје да очувају свој и угрозе идентитет противника. Корелација између сукоба и идентитета његових учесника лакше се уочава када су у питању сукоби између друштвених група, јер се у њима манифестују различити појавни облици њиховог колективног идентитета (етнички, религијски, политички, класни, културни). У складу са тим, сукоби између различитих колектива (заједница и - или група) могу се одвијати у појединачним сферама друштвеног живота, али се такође могу изразити и у свом најбруталнијем облику – ратном сукобу. Конфликти се могу одвијати и у границама истог колектива, уколико његови чланови заступају опречне ставове у погледу решавања противречности у друштву и када изостане могућност да постигну договор око њиховог отклањања.

Без обзира на чињеницу у ком историјском периоду су вођени, колико дуго су трајали, и шта их је покренуло, сви сукоби након окончања морају се у једном тренутку завршити, а да би се свакодневни живот наставио, неопходно је помирење његових актера. Оно је предуслов нормализације односа, без обзира на чињеницу да ли му се приступило добровољно или уз посредовање треће стране. Процес помирења и решавања постконфликтних ситуација дуготрајан је и изузетно сложен процес. Његово покретање зависи од спремности његових актера да се суоче не само са претрпљеним сопственим болом, изазваним од стране супарника, него и од њихове способности да, приликом сусрета са „мрачним епизодама из сопствене прошлости“, спознају патњу и

понижење које је претрпела противничка страна. Њихово освешћивање и прихватање сопствене одговорности у конфликту предуслови су за опраштање и помирење супротстављених страна. Исход овог процеса је до самог краја неизвесан и условљен читавом мрежом међусобно прожетих, често и веома испрплетених политичких, економских и културних фактора.

Историја људског рода испуњена је бројним сагама о сукобима, а век који је за нама, упркос чињеници да је човечанству подарио технолошки и културни прогрес, са правом се може назвати „Веком ратова“. У њему су се, по свом интензитету и степену деструкције, догодила два највећа војна сукоба: Први и Други светски рат. Супротно очекивањима човечанства да ће крв, зној и сузе стотина милиона њихових актера бити довољан залог за успостављање дуготрајног мирнодопског периода лишеног конфликта сваке врсте, оно се у другој половини 20. века суочило са опасношћу од нуклеарне апокалипсе. Драматична економска, демографска и политичка дешавања, изазвана нестанком биполарног света и меркантилизацијом која је продубила постојеће и створила нове противречности у савременом пост – индустријском свету, која се широм света догађају готово симултано на почетку новог миленијума, наговештавају нове ратне трагедије који прете да захвате велики географски простор. Да би се човечанство одмакло од понора на чијој се ивици стоји и избегне могући пада у амбис, из кога неће бити повратка, потребно је, чини се више но икада, суочавање са нагомиланим проблемима и проналажење начина за њихово решавање мирним путем. Да би се овај задатак, који није ни мало једноставан, остварио неопходно је и да се сви актери суоче са сопственом улогама које играју у описаним ситуацијама и да се определе за њихово компромисно решавање, што је најважнији предуслов за почетак процеса помирења.

У сарадњи са и уз помоћ Конрад Аденауер фондације, Етнографски институт САНУ организовао је научни скуп „Суочавање са собом суочавање са другим: да ли је могуће помирење на Балкану?“, који је од 30. до 31. октобра 2014. године одржан у Београду. На њему је учешће узело 12 научника из земље и иностранства и говорилоо различитим аспектима и могућностима остварења помирења. Учесници скупа изнели су примере конфликтних ситуација на Балкану и у Европи, посматрајући их у политичком контексту, разматрајући њихову повезаност са религијским идентитетом, анализирајући њихову повезаност са етницитетом и смештајући их у историјски и културни контекст, у настојању да их анализирају на адекватан начин.

Овај број часописа *Гласник етнографског института* доноси темат који садржи шест текстова представљају плод учешћа њихових аутора на поменутом научном скупу. У првом тексту „*Religious configuration of the “Other” in the contemporary Balkan societies (cultural mechanisms and perspectives)*“ Нонка Богомилова посматра улогу религије у етничким, националним и културним конфликтним ситуацијама на Балкану. Она запажа да религија, у комбинацији са осталим друштвеним чиниоцима, игра значајну улогу у процесу изградње сопствене нације и државе на простору Балканског полуострва. Она је такође и најснажније средство за креирање представе „другог“ на том

делу Европе, што јој даје важну улогу у процесу конфликта и њиховог решавања. У другом тексту „*Религиозност и спремност на помирење. Антрополошки поглед*“ аутор Горан Павел Шантек, на основу свог антрополошког истраживања, испитује везу религиозности и спремности на помирење младих верника у Хрватској, након ратних сукоба вођених током распада СФРЈ. Аутор полази од тезе да је основна претпоставка успешног почетка процеса помирења увиђање трауматичне природе конфликта и упознавање патње „друге стране“. Затим следи текст „*Немци поново у Гакову: сусрети, сарадња и помирење некадашњег и садашњег локалног становништва*“, у коме Александар Крел осветљава историјски, политички и етнички аспект конфликта између припадника немачке националне мањине и локалног не-немачког (превасходно српског) становништва у Војводини. Он у тексту анализира процес њиховог помирења (који је након почетних неуспеха дао охрабрујуће резултате) у контексту актуелних политичких процеса у Републици Србији. У свом тексту „*Свакодневно одевање Горанки у Београду – између традицијских и савремених културних пракси*“ Јадранка Ђорђевић Црнобрња осветљава конфликт који се одвија унутар горанске заједнице, инициран променама у одевању жена. Ауторка истиче да се настале промене морају посматрати у контексту трансформације осталих сегмената њихове културе, до које је дошло услед дејства сложених друштвених и економских чинилаца. Она наглашава да се превазилажење ове конфликтне ситуације не одвија лако и да се помирење са собом и другима тешко остварује. Пети по реду, јесте текст Јелене Спасенић „*The Significance of Serbia’s Recent War-Ridden Past for Young People’s Identity Perceptions*“, у коме она настоји да установи степен утицаја политичког и културног наслеђа ратних „деведесетих“ на идентификацију младих у Србији и њихово конституисање и преношење знања између појединаца у свакодневном животу. Шести по реду јесте текст „*Nation Building and International Solidarity Some Considerations about Balkans in Italian Republican Thinking in 19th Century*“. Његов аутор, Пиеро Пасини, подсећа на републиканске политичке ставове најпознатијих италијанских патриота - бораца за оснивање модерне Италије - и разматра њихов утицај на решавање националног питања Словена западу Балканског полуострва.

Узимајући у обзир чињеницу да у домаћим етнолошким и антрополошким часописима није приметан велики број научних радова који су посвећени питању избијања конфликта, начина њиховог превазилажења, и разматрању помирења њихових актера, уверен сам да ће овај темат бити скроман покушај у настојању да се скрене пажња научне јавности на ову важну тему.

Aleksandar Krel

The Necessity of Conflict Resolving in the Contemporary World

Whether collective or among individuals, conflicts between people are their doom, their fate and represent their dark side. Many people are marked by this ill fate, in a similar way as Cain was imprinted by the seal for the murder of his own brother. This well-known story from the Old Testament of Cain and Abel tells us about the basic matrix of every human conflict: emerged out of jealousy and various other problems, a conflict situation arises between the two sides, whereas the parties involved are not able to overcome it, and in time, this situation grows into an open conflict ending up in a tragedy.

Every conflict, regardless of its character, i.e., individual or collective, can be seen as a struggle in which the conflicting parties are trying to preserve their own and threaten the identity of its opponents. A correlation between conflict and identity of the conflicting parties are more easily observed in cases of conflicts between social groups, as they are manifested in various forms of their collective identity (ethnic, religious, political, class, cultural). Accordingly, conflicts between different collectives (communities and - or groups) can take place in single spheres of social life, but can also be expressed in its most brutal form - a military conflict. Also, conflicts can take place within the borders of the same collective, if its members hold opposing views in regard to solving contradictions in a given society, and in the absence of ability to reach an agreement about their elimination.

Regardless of the historical period, duration, and causes, all conflicts have to come to an end eventually, and in order to continue with everyday life, a reconciliation of all participants is necessary. Reconciliation is a precondition for normalization of relations, regardless whether it was a voluntary act or through mediation by third parties. The process of reconciliation and solving of post-conflict situations is a long and extremely complex procedure.

The process' launch is dependent on the willingness of the individuals involved to face not only one's own pain caused by the enemy, but also on ability to comprehend, during an encounter with "the dark side of one's past", sufferings and humiliation experienced by the adversary. Awareness and acceptance of one's own responsibility in the conflict are a prerequisite for forgiveness and reconciliation of the opposing parties. The outcome of this process is uncertain to the very end and conditioned upon the entire network of interlocking political, economic and cultural factors.

The history of mankind is filled with numerous sagas of conflicts, while the past century, despite the technological and cultural progress achieved, could be called for a reason "The Century of Wars". The century witnessed the two largest

military conflicts, judged by their intensity and the degree of destruction: First and Second World War.

Contrary to the common expectations that the blood, sweat and tears of hundreds of millions, the wars victims and participants, would be sufficient pledge for establishing long-term peace periods devoid of conflicts of any kind, the second half of the 20th century was faced with the threat of nuclear apocalypse.

The dramatic economic, demographic and political developments caused by the disappearance of the bipolar world and mercantilism, additionally have deepened the existing and created new contradictions in the contemporary post - industrial world. These developments are occurring around the world almost simultaneously at the beginning of the new millennium, suggesting new war tragedies, threaten to encircle large geographical areas.

In order to move away from the potential new conflicts including military ones, it is mandatory, more than ever, to deal with accumulated problems and to find amicable ways to resolve these contradictions. To achieve this, not at all easy task, therefore it is necessary for all participants to be confronted with their own roles and to opt for compromise solution, as the most important precondition for the start of a process of reconciliation.

In collaboration and with the assistance of the Konrad Adenauer Foundation, the Institute of Ethnography SASA, in 2014, organized a scientific conference “Facing oneself and facing The Others: is reconciliation possible in the Balkans” (held from 30-31 October 2014, in Belgrade)

Total of 12 scientists from Serbia and abroad participated at the conference, while the discussion included various aspects and possibilities of achieving a reconciliation. The participants debated on examples of conflicts in the Balkans and in Europe in a historical, political and cultural contexts and the connection with religious identity and ethnicity.

This issue of Bulletin of the Institute of Ethnography SASA is a thematic unit, containing six articles presented at the aforementioned scientific meeting.

The first article, “Religious configuration of the ‘Other’ in the contemporary Balkan societies (cultural mechanisms and perspectives)” by Nonka Bogomilova, discusses the role of religion in ethnic, national and cultural conflicts in the Balkans. Bogomilova argues that religion, in combination with other social factors, still plays a significant role in the process of nation and state building in the Balkan Peninsula. Religion is also the most powerful mean of image creation of “The Other” in this part of Europe, thus having an important role in conflicts and conflict-solving processes.

This is followed by Goran Pavel Šantek’s article “Religiosity and readiness for reconciliation. An Anthropological perspective”, based on an original anthropological research. This paper examines the relationship of religiosity and readiness for reconciliation among young believers in Croatia after the wars in the former Yugoslavia. The author claims that the basic premise of a successful start of recon-

ciliation is an ability to comprehend the traumatic nature of conflict as such, and empathy for “the other side”.

Next, “The Germans revisiting Gakovo: encounters, cooperation and reconciliation of the former and present local populations” is an article by Aleksandar Krel, discussing the historical, political and ethnic aspects of conflict between members of the German national minority and local non-German (mainly Serbian) population in Vojvodina. Krel analyses their reconciliation that after the initial failure provided some encouraging results, in the context of the current political processes in the Republic of Serbia.

Then, in the next paper, Jadranka Đorđević Crnobrnja reveals the conflict inside the Goranci community, initiated by changes in women's clothing, in “Everyday clothing of the Goranci females in Belgrade - between traditional and modern cultural practices”. As the article states, the occurring changes must be viewed in a broader context of the transformations in other segments of the culture, arisen due to the effect of complex social and economic factors. Resolving this particular conflict situation does not come easily, and reconciliation with oneself and others is difficult to achieve.

The fifth article is by Jelena Spasenić, “The Significance of Serbia's Recent War-Ridden Past for Young People's Perceptions Identity”, whereas the author tries to establish the degree of influence of the political and cultural heritage of the 1990s wars, on the identification among young people in Serbia and the establishment and transfer of knowledge among individuals in everyday life.

The last, sixth article is by Piero Passini, on “Nation Building and International Solidarity. Some Considerations about the Balkans in Italian Republican Thinking in 19th Century”. The author discusses political thinking of the most famous Italian patriots - fighters for the establishment of modern Italy - and examines their impact on solving the national question of the Slavs in the Western Balkans.

Given the low number of papers dedicated to the subject of conflict, conflict-solving and reconciliation in the domestic ethnological and anthropological journals, this issue albeit being a modest attempt, will surely contribute to our better understanding of this important topic.